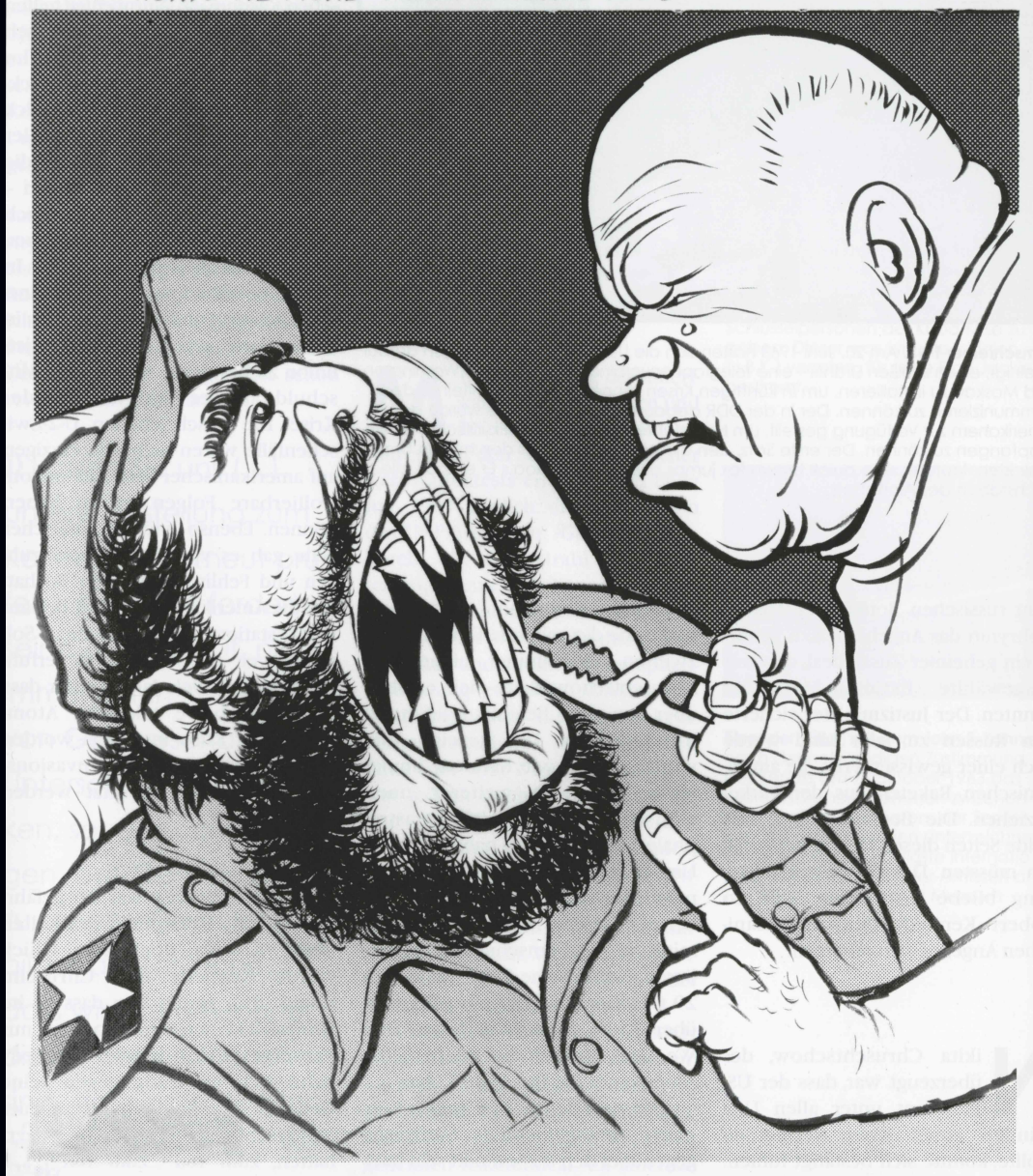

'THIS HURTS ME MORE THAN IT HURTS YOU!'

NÉMETH ISTVÁN

A KUBAI RAKÉTAVÁLSÁG

Az 1962. októberi kubai rakétaválság a két szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió legsúlyosabb konfrontációja volt a hidegháború és fegyverkezési versenyük történetében. 1959-ben az Egyesült Államok Thor és Jupiter típusú közephatótávolságú nukleáris rakétákat telepített Nagy-Britanniába, Olaszországba és Törökországba. 1962-

ben a Szovjetunió a kubai rakétatelepítéssel kívánta kiegyenlíteni taktikai hátrányát, egyben megvédte volna Kubát az esetleges amerikai támadástól. A világ napokra az atomháború küszöbére került. Végül a titkos diplomáciai közvetítés során mindkét fél engedett. A válság egyszerre jelentette a hidegháború csúcspontját és fordulópontját.

A KUBAI FORRADALOM

A Fidel Castro és Ernesto Che Guevara vezette kubai gerillák 1959 januárjában megdöntötték Fulgencio Batista diktátor hatalmát. Castro forradalmi kormányt alakított, amely kezdetben különböző ellenzéki csoportokat egyesített, köztük a rövidesen vezető pozícióba kerülő kommunistákat is. Az Egyesült Államok Batistát támogatta. Kezdetben Castro is igyekezett jó viszonyt fenntartani az Egyesült Államokkal, s kölcsönért fordult hozzá. Eisenhower elnök azonban elutasította a kérést, s helyette Castro ellenzékét támogatta különböző terror- és szabotázscsoportokkal.

A Szovjetunió 1959 májusában felvette a diplomáciai kapcsolatokat Kubával. Castro azt remélte, hogy Kuba a Szovjetunió gazdasági támogatásával a latin-amerikai országok szemében a nemzeti függetlenség példaképe lesz. A Szovjetunió számára pedig példaértékű lett volna, ha az amerikai kontinens egyik országa a Vörös Hadsereg támogatása nélkül válik kommunisztává. Az Egyesült Államok azonban elfogadhatatlan kísérletnek tekintette a kommunista pártok szalonképessé tételét Dél- és Közép-Amerikában.

1960 februárjában Castro meghívására Havannába látogatott Anasztasz Mikojan, a szovjet minisztertanács elnökhelyettese. Márciusban Eisenhower elnök felhatalmazta a CIA-t, hogy készítse elő Castro rendszerének megdöntését. 1960 júliusában azonban Nyikita Szergejevics Hruscsov szovjet pártfőtitkár rakétatámadással fenyegette meg az Egyesült Államokat, ha kísérletet tenne Kuba megtámadására. 1960 szeptemberében az ENSZ közgyűlésére

New Yorkba érkező Hruscsov négy és fél órás beszédében ostromozta az amerikai imperializmust, s nyilvánosan összelelkeztetett Castróval. Ennek nyomán az amerikai kormány 1960. október 19-én rendeletileg betiltotta a kőolaj exportját Kubába, s egyidejűleg a Kubából érkező importot, 1961. január 3-án pedig megszakította a diplomáciai kapcsolatot az országgal.

Hruscsov válaszul gazdasági és katonai támogatást ígért Kubának. A Szovjetunióval és Kínával kötött kedvező kereskedelmi (cukor, olaj) és hitellemezymények hatástalanították az amerikai gazdasági nyomást, s mindinkább a Szovjetunióhoz közelítették a támogatásra szoruló Castrót. 1960. október 26–27-én egy texasi légi bázisról először indultak U-2-es felderítő repülőgépek Kuba fölé, 1961. szeptember 5-én pedig először készültek légi felvételek a Kubába telepített szovjet légvédelmi rakétákról és MIG-21-es vadászgépekről.

AMERIKAI KUDARC A DISZNÓ-ÖBÖLBN

Az új elnök, J. F. Kennedy szemében Castro Kubája az orosz befolyás veszedelemes és elfogadhatatlan kiterjesztését jelentette az USA „hátsó udvarában”. Kennedy az 1960-as elnöki kampány során határozott Castro-ellenes álláspontot foglalt el, szemére vetve hazai ellenfelének, Richard Nixonnak, hogy kormánya képtelen volt megakadályozni a kubai forradalmár hatalomra kerülését. JFK megfogadta, hogy elnökké választása esetén határozott lépéseket tesz Castro hatalmának megdöntésére, s amikor megnyerte a vá-

lasztást, úgy érezte, be kell tartania ígéretét.

1961. április 17-én a kubai Disznó-öbölben inváziós kísérlet történt, amelyhez Kennedy szabad kezet adott. Egy csoport kubai emigráns kísérelt meg partra szállni Havannától mintegy 150 kilométerre délkeletre. Céljuk az volt, hogy lázadást robbantsanak ki, amely megdönti Fidel Castro uralmát. A CIA által Guatemalában kiképzett – mintegy 1500 kubai menekültből álló – inváziós csapatnak szánták a feladatot, hogy Kubában partra szállva addig tartsa hídfőállását, amíg kirobban a Castro-ellenes népfelkelés, s bejelentik az új ideiglenes kormány megalakulását.

A támadás időpontjául április jelölték meg. Kennedy azt remélte, hogy az invázió révén az Egyesült Államok magához ragadhatja a kezdeményezést a hidegháborúban. Ehelyett az invázió megalázó katasztrófával végződött. A B-26-os bombázókkal a főbb kubai repülőterekre mért április 15-i légi csapásokkal nem sikerült Castro légierjét teljesen megsemmisíteni. Az emigránsok hajóit korallzátonyok rongálták meg. Castro pedig gyorsan mozgósította 200 ezer fős milíciáját, és jelentős erőket küldött a hídfőálláshoz. Egyidejűleg elrendelte százezer kubai letartóztatását, akikről úgy vélte, hogy elengedhetetlenek vele szemben, s ezzel szétzúzta Kennedy reményeit, hogy Castro-ellenes felkelést robban ki.

Kennedy végül leállította a tervezett második légitámadást, mert attól tartott, hogy az leleplezné az amerikai részvételt a világ előtt. Így lehetővé vált, hogy Castro bevesse az első támadást túlélt repülőgépeit és tüzérségét is a partra szállt kubai emigránsok ellen. Április 19-én a CIA támogatta

A SELJEPIN-TERV | 1961. JÚNIUS 29.

„Olyan körülményeket kell teremteni a világ különböző térségeiben, amelyek elterelik az Egyesült Államok és szövetségesei figyelmét és lekötik erőit a német béketárgyalások és Nyugat-Berlin kérdéseinek rendezése idején.” A terv első részében Seljepin javasolta, világszerte használják fel a nemzeti felszabadító mozgalmakat arra, hogy előnyre tegyenek szert Kelet és Nyugat küzdelmében, és „a KGB rendelkezésére álló eszközökkel aktivizáljuk a Nyugat-barát reakciós kormányok elleni fegyveres felkeléseket”. Seljepin a rombolást célzó lista élére a főellenség hátában működő közép-amerikai „reakciós rendszereket” helyezte. Ezek közül Nicaragua volt az első, ahol, mint felvetette, a kubaiakkal és a sandinistákkal

együttműködve közös „forradalmi frontot” lehetne nyitni. Azt is javasolta, hogy Nyugat-Európában destabilizálják a NATO támaszpontjait, és indítsanak dezinformációs kampányt a nyugat demoralizálására azt állítva, növekszik a szovjet haderő fölénye. Seljepin tervét a Központi Bizottság augusztus 1-jén kisebb kiegészítésekkel ellátva direktívává emelte. Egyes elemei, különösen a nemzeti felszabadító mozgalmak felhasználása a „főellenség” ellen, még számos alkalommal felbukkantak a szovjet stratégiában a következő negyedszázadban – írja Christopher Andrew és Vaszilij Mitrohin *A Mitrohin-archívum. A KGB otthon és külföldön* című könyvében.

kubai emigránsok kezdték megadni magukat. A disznó-öbölbeli partraszállás kudarcba fulladt, s az ENSZ előtt is lelepleződött, hogy a támadás mögött az Egyesült Államok állt. A disznó-öbölbeli invázió Kennedy elnökségének mélypontját jelentette: szinte emblematikusan jelenítette meg azt a keményvonalas politikát, amelyet gyakran folytatott az 1962. októberi kubai rakétaválság előtt.

A CIA 1961 áprilisában végrehajtott abszurd és elvetélt kísérlete után Hruscsovnek megváltozott a véleménye Kennedyről. Úgy vélte, a fiatal elnök képtelen kordában tartani az amerikai kapitalizmus ipari-katonai komplexumának „sötét erőit”. Júniusi bécsi találkozójukon a szovjet pártfőtitkár harciasan követelte, hogy az amerikai elnök vessen véget Nyugat-Berlin háromhatalmi státusának, és az év végére hozza tető alá a német békeszerződést.

Úgy látszott, hogy a két szuperhatalom ismét szembekerül egymással. 1961 júniusában Alekszandr Seljepin, a KGB elnöke a „főellenséget” illetően új és agresszív globális stratégiai tervet terjesztett Hruscsov elé.

FEGYVERKEZÉSI VERSENY

A második világháború után az Egyesült Államok és a Szovjetunió a fegyverkezési versenyben állandóan új technológiák kifejlesztésével igyekeztek fölényt teremteni egymással szemben. Eközben a nukleáris csapást sem zárták ki, hogy atomfegyverek bevetésével semmisítsék meg az ellenfelet, s tegyék lehetetlenné a megtorlást.

1957 nyarán a Szovjetunió Szergej Koroljov vezetésével kipróbálta a világ első interkontinentális ballisztikus rakétáját, majd október 4-én Föld körüli

pályára állította a 28 ezer km/óra sebességgel száguldó Szputnyik-1 műholdat. A Vörös téren tartott november 7-i díszszemlén pedig megjelentek a szovjet óriásrakéták. Az esemény sokkolta az Egyesült Államokat, mert megszünt kivételes, hadászatiilag védett helyzete, s területe 25-30 perc alatt elérhetővé vált. Az „óceánpajzs” többé már nem jelentett biztos földrajzi védelmet.

Az amerikaiak a német Wernher von Braun vezetésével igyekeztek pótolni lemaradásukat, s 1958-ra elkészültek első rakétamodelljeik, a 2500 km hatótávolságú Thor és a Jupiter rakéták, majd néhány év múlva a nagyobb hatósugarú Titán és Atlasz rakéták. A világ új elnevezésekhez kezdett hozzászokni: a közép-hatótávolságú (1000–5500 km) rakétákat IRBM-nek (Intermediate Range Ballistic Missiles), az interkontinentális rakétákat (5500–

12 000 km) pedig ICBM-nek (InterContinental Ballistic Missiles) rövidítették. Az amerikai B-52-esekből és a szovjet Tu-95-ösökből álló bombázóflották is hasonló hatósugarúak voltak. A meglehetősen hosszúra nyúló repülési és előrejelzési idő azonban lehetetlenné tette a meglepetésszerű támadást, ezért a rakétákat közelebb kellett vinni a kiszemelt célhoz.

A szovjet szputnyikra az Egyesült Államok kezdetben a Nautilus atom-tengeralattjáró útnak indításával válaszolt, amely 1958 augusztusában elérte az Északi-sarkot, felfedezve ezzel a Csendes-óceán és az Atlanti-óceán közötti, geostratégiaiul rendkívül fontos átjáratot az örök jég alatt. Másrészt Eisenhower elnök gyorsterápiaként, a Szputnyik-sokkra adott válaszlépésként a hadászati egyensúly helyreállítására Thor és Jupiter rakétákat ajánlott fel a NATO-nak, amíg elegendő interkontinentális rakétával nem rendelkeznek. 1959 áprilisában a *Time* magazin ezzel a képlettel magyarázta el a stratégia lényegét: IRBM+NATO=ICBM. Tehát: ha valamely Szovjetunióhoz közeli NATO-országba közép-hatótávolságú rakétákat telepítünk, azok interkontinentális rakétákkal érnek fel.

Az Egyesült Államok 1959 elejétől a Szovjetuniót fenyegető, nukleáris robbanófejjel felszerelt rakétákat telepített Nagy-Britanniába, Olaszországba és Törökországba. A brit Nottingham városa mellé hatvan Thor típusú, az olasz Gioia del Colle közelébe harminc Jupiter típusú, a törökországi Izmir közelébe pedig tizenöt közepes hatótávolságú Jupiter került. A törökországi bázisokra 1961 végén érkeztek meg a rakéták, amelyek 1962 elején amerikai parancsnokság alatt hadrendbe álltak. Amíg egy török támaszpontból indított amerikai Jupiter közép-hatótávolságú rakéta 10 percen belül elérhette a Szovjetunió nyugati területeit, a néhány bevethető szovjet interkontinentális rakétának legalább 25 percre volt szüksége az Egyesült Államok területének eléréséhez. A Szovjetunió éppen ezen időhátrányát, valamint a stratégiai fegyverzetek terén fennálló lemaradását igyekezett kiegyenlíteni a Kubába telepített rakéta- és egyéb fegyverrendszerekkel.

A disznó-öbölbeli kudarc után a Pentagon 1962 februárjában komplex tervet dolgozott ki, hogy – akár amerikai katonai erő alkalmazásával is – megszabaduljon a Moszkva-barát Castro-rendszerrel. 1962 áprilisában készült-

ségbe helyezték a Törökországba telepített atomtöltetű amerikai rakétákat. Mivel védelmi rendszer nélküli rakétákról volt szó, amelyek könnyen támadhatóak voltak, ezeket csak első csapásmérő fegyverként lehetett értelmezni. A tengereken cirkáló amerikai tengeralattjárókat Polaris típusú, víz alól indítható, atomtöltetű rakétákkal szerelték fel. A Szovjetunió nem rendelkezett hasonló fegyverrendszerekkel. 1962 tavaszán a karibi térségben megrendezett amerikai hadgyakorlaton tengeralattjáró-elhárítást és egy karib-tengeri ország elfoglalását gyakorolták. Kennedy ezzel tudatta, hogy az amerikai haderő harcra kész.

AZ ANYADÍR-TERV

1962 márciusában Castro sürgette a KGB-t, hozzon létre hadműveleti bázist Havannában, amely segít kiterjesz-

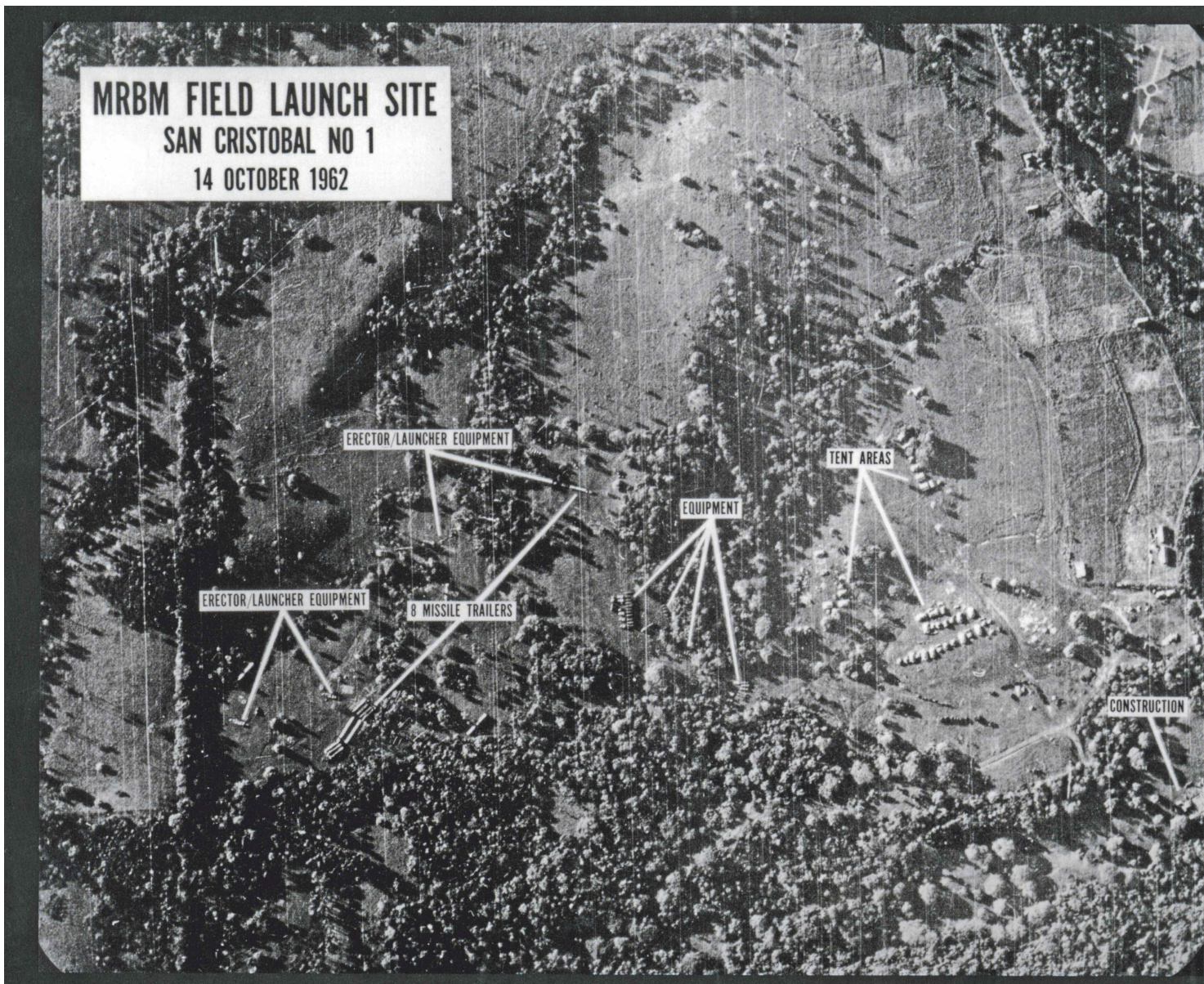
teni a forradalmat egész Latin-Amerikára. Májusban Hruscsov elhatározta, hogy nukleáris rakétatámaszpontokat épít Kubában. Ez volt a hidegháború legveszélyesebb vállalkozása. A szovjet pártvezetőnek részben az volt a szándéka, hogy demonstrálja Washington számára a szovjetek nukleáris haderejének nagyságát, s ezzel a jövőben elvegye Amerika kedvét a (nem létező) első atomcsapásra vonatkozó tervektől. Másrészt drámai gesztussal akarta jelezni, hogy támogatja a kubai forradalmat.

A Szovjetunió és Kuba szövetsége mindkét államnak előnyös volt. A Szovjetunió kiegyenlíthette a nukleáris rakéták terén meglévő taktikai hátrányát

Nyikita Szergejevics Hruscsov szovjet pártfőtitkár (bal oldalon)
J. F. Kennedy amerikai elnök (lent)

**MRBM FIELD LAUNCH SITE
SAN CRISTOBAL NO 1
14 OCTOBER 1962**

Amerikai légi felvétel a kubai szovjet rakéták indítóállványairól és berendezéseiről, 1962. október 14.

az Egyesült Államokkal szemben, Kuba pedig a Szovjetunióban olyan fontos kereskedelmi partnerre és védelmezőre talált, amely biztosította a Castro-kormány túlélését.

1962 első felében a szovjet katonai hírszerzés két teljesen téves jelentést készített, azt állítva, hogy a Pentagon nukleáris első csapásra készül a Szovjetunió ellen. Hruscsov a John F. Kennedyyel való 1961. júniusi bécsi találkozója után azt gondolhatta, hogy a diplomácia világában kellő tapasztalatokkal még nem rendelkező új amerikai elnököt feszült helyzetben könnyebben befolyásolhatja.

Az 1962 májusától kidolgozott Anyadír-terv értelmében nyáron a Varsói Szerződés szinte valamennyi nagyobb kereskedelmi hajóját mozgósítva beindult a kubai „hajóhíd”. A közép-hatótávolságú rakéták, egy ezred IL-28-as közepes hatótávolságú bombázó repülőgép, MIG-21-es elfogó vadászgépek, légvédelmi ütegek, rövid hatótávolságú harctéri rakéták, valamint mintegy 42 ezer szovjet katona és felszerelésük átszállítása Kubába a Szovjetunió legnagyobb szabású expedíciós művelete volt a második világháború után. A szigetre küldött szovjet katonák és tisztek civilben, „agronómusként” és „technikusként” szálltak partra.

Az amerikaiak figyelemmel kísérték a „cukorszigetre” tartó, sűrűsödő szovjet hajóforgalmat, tudtak a rakétaszállítványokról is, de azokat légvédelmi rakétáknak vélték. A szovjetek első ra-

kétaszállítmánya – R-12 Dvina, közepes hatótávolságú (2000 km) ballisztikus rakéták (NATO-kódja SS-4) – szeptember 8-án érkezett meg Havanna kikötőjébe. Szeptember 16-án további közepes hatótávolságú, illetve R-14 Uszovaja (SS-5) rakéták érkeztek; utóbbiak 4000 km-es, úgynevezett közbeeső hatósugarúak voltak. A szovjetek már a 2000 km hatótávolságú rakétákkal is elérhették volna Washington, s fenyegethették az amerikai stratégiai bombázók bázisainak felét. A védelem/támadás gerincét 36 SS-4-es és két SS-5-ös rakéta adta volna. Ezek robbanóereje 200–800 megatonna között váltakozott, ami a hirosimai atombomba tíz-, illetve negyvenszerese. Október 4-én egy szovjet teherhajó Mariell kikötőjében egyebek mellett 36 darab atom-robbanófejet és az IL-28-as bombázógépekhez tartozó 6 atom-

bombát rakott ki. A válság kirobbanásakor szovjet adatok szerint 158 stratégiai és taktikai nukleáris fegyver volt Kubában, amelyek közül 42 képes volt az Egyesült Államok területét elérni.

SZOVJET NUKLEÁRIS TORPEDÓK KÉSZÜLTÉSÉGBEN

A Novaja Zemlja szigeten fekvő Polarnij szovjet flottabázisról október 2-án négy dízel-elektromos meghajtású tengeralattjáró futott ki ismeretlen irányba. A már szeptemberben a bázisra rendelt Sumkov, Ketov, Szavickij és Nogiko parancsnokok számára rövidesen világos lett, hogy nem szokványos járőrözési feladatokat kapnak. A Kama fedőnevű akció során Sumkov parancsnok Moszkva közvetlen parancsa nélkül – mint 2001-ben kiderült – nukleáris robbanófejjel ellátott torpedókat indíthattott, ha támadás éri. Társainak pedig – a megbeszélte együttműködés értelmében – követniük kellett őt. Ezek a torpedók egy egész hadiflottát képesek lettek volna megsemmisíteni. A hajókat és a személyzetet hosszú útra készítette fel. Csak a Kola-öböl elhagyása után felnyitott parancsból tudták meg, hogy céljuk a kubai Mariell városa. „*Fogalmunk sem volt a nemzetközi helyzetről, csak mentünk vakon előre. Ha valamelyik társam beveti az atomtöltetű torpedókat, én is megteszem*” – emlékezett vissza Ketov parancsnok.

Az atom-robbanófejű torpedókkal felszerelt négy tengeralattjáró Kuba védelmének utolsó elemét alkotta. Három hét alatt kellett Kubába érkezniük, hogy támogassák Hruscsov titkos tervét. A tengeralattjárók dízelmotorjaikkal óránként 18 csomóval (azaz 34 km/h) haladhattak a felszínen, de a rejtőzködéshez napközben le kellett merülniük. Itt az akkumulátorokkal csak óránként 28 km-es sebességet érhetnek el.

A négy tengeralattjáró zavartalanul átjutott az amerikai flotta Új-Fundland és Azori-szigetek közötti tengeralattjáró-elhárító vonalán, de érezték, hogy ellenőrzés alatt állnak. A tengeralattjárók időközben heves viharba kerültek, amelyet még a tapasztalt kapitányok sem éltek át korábban. A hánykolódástól meghibásodtak a dízelmotorok csővezetékei. Az egyik hajónak megsérült a kettős fedélzeti zárófedele, ami korlátozta a merülési mélységet; a sérült fedéllel ugyan kockázatos volt hetven méternél mélyebbre merülni. A kár ugyan veszélyeztette a feladat végrehaj-

tását, de a vihar végül alábbhagyott, s folytathatták útjukat. „*Minden tengeralattjárón volt egy rádióhallgató csoport, amely az angol és amerikai kommunikációt figyelte. Rájöttünk, hogy készülődik valami, nemcsak körülöttünk, hanem Kubában is*” – emlékezett Ketov kapitány.

AMERIKAI ELLENLÉPÉSEK

A virginiai CIA-központban aggódtak; érezték, hogy történik valami, ezért U-2-es felderítógépeket küldtek ki, de a rossz időjárási viszonyok miatt a felderítés eredménytelen maradt. 1962. október 14-én amerikai felderítő repülőgépek szovjet közép-hatótávolságú rakétákat és IL-28-as bombázókat fedeztek fel Kubában, amelyek öt perc alatt elérhették az Egyesült Államok legfontosabb városait. Tanácsadói véleményével szembefordulva Kennedy elnök Kuba körül felállított, 500 tengeri mérföldes tengeri karanténnal igyekezett rákényszeríteni a szovjetekeket rakétaik kivonására.

Október 14-én, vasárnap Kennedy elnök újabb légi fényképezést engedélyezett. A köd eloszlása után a texasi légitámaszpontonról felszálló U-2F típusú felderítő repülőgépek kétszer repültek át a kubai rakétaállások fölött, s 21 kilométeres magasságból a fényképezőgépek megörökítették Hruscsov titkát. A szovjetekek észlelték az amerikai felderítógépeket, de nem lőtték le azokat.

Másnap az országos elemzőközpontban az amerikaiak kezdetben azt gondolták, hogy légvédelmi rakétákat látnak. De azok általában 9–10 méter hosszúak voltak, a felvételeken viszont 20 méteres rakéták látszottak. Méretüket összevetették a moszkvai katonai díszszemle képeivel, s megállapították, hogy Kuba északkeleti részén, San Cristobal közelében a szovjetekek SS-4 típusú rakéták kilövőállásain dolgoznak. Ezek 2000 kilométeres rádiuszában 80 millió amerikai pusztulhatott volna el.

Október 16-án Kennedy értesítette McGeorge Bundy biztonságpolitikai tanácsadót, s azonnal 12 fős stábot (Executive Committee, ExCom) állított fel. Ennek tagja lett többek között Lyndon B. Johnson alelnök, Dean Rusk külügyminiszter, Robert McNamara védelmi miniszter, Maxwell Taylor egyetemes vezérkari főnök, John McCone CIA-igazgató és Robert Kennedy igazságügy-miniszter. A stáb különböző válszreakciókat vitatott meg: a telepítés

elfogadását, diplomáciai megoldási kísérleteket, tengeri blokádot, légitámaszpontot és inváziót. A megbeszéléseket és azok eredményét a nyilvánosság előtt titokban tartották. Kennedy elnök további felderítő repülőseket rendelt el.

Október 17-én további hat felderítő berepülésre került sor a rakétaállások felett, amelyek 16–32 darab, SS-4-es és SS-5-ös rakéta jelenlétét bizonyították. Utóbbiak hatótávolsága elérte a 4000 km-t. Ezek a rakéták az amerikai főváros mellett az Egyesült Államok legfontosabb ipari városait is elérhették volna, s az ellenlépésre mindössze öt perc állt rendelkezésre. Ráadásul IL-28-as bombázókat is felfedeztek.

Az amerikai katonai erők indulásra készen álltak, de bevetésükről Kennedynak kellett döntenie, aki már korábban Kuba megszállását fontolgatta. Az ExCom a légierő bevetését javasolta. McNamara védelmi miniszter viszont tengeri blokádot indítványozott Kuba ellen: az amerikai flotta gátolja meg a szigetre tartó szovjet hajóforgalmat, míg ki nem vonják onnan a rakétákat. Ekkor még nem tudtak a nukleáris torpedókat hordozó szovjet tengeralattjárókról. Kennedy egyetértett a „karantén” tervével, az 500 tengeri mérföldes (926 km) körívvel az Atlanti-óceánon. Az amerikai flotta nagy része már úton is volt ide, a légierő pedig felderítő repülőseket végzett.

Október 18-án, csütörtökön Gromiko szovjet külügyminiszter egy régebbi megállapodás értelmében felkereste Kennedyt elnököt, aki taktikai okokból nem hozta szóba a kubai helyzetet. Többször szóba került viszont Nyugat-Berlin demilitarizálásának régi szovjet követelése. Ennek nyomán megerősödött az az amerikai feltételezés, hogy a Szovjetunió a kubai előrenyomulással voltaképpen saját pozícióit igyekszik javítani az újabb, Berlint érintő tárgyalásokon. A nyugati szövetségesek által is osztott feltételezés azonban később hibásnak bizonyult.

Washingtonban – s főleg a katonai vezetést – mindinkább nyugtalanították a Kubába irányuló folyamatos szovjet fegyverszállítmányok. A tábornokok már nem tartották elegendőnek a tengeri blokádot, hanem azonnali légi csapásokat és inváziót sürgettek. Robert Kennedy megvizsgáltatta a Kuba körüli tengeri blokádot jogi alapjait, az ExCom pedig csoportokra osztva kereste az optimális ellenlépés módzatait. A tanácsadók három megoldással számoltak: Kuba inváziójával, a rakéta-

kilövők lebombázásával és a szovjet rakétaszállító hajók blokádjával.

Október 20-án, szombaton Kennedy elnök az ExCom inváziót sürgető tanácsadónak tiltakozása ellenére Kuba tengeri karanténja mellett döntött. A nemzetközi jogi értelmezés miatt Kennedy a blokád kifejezés helyett Franklin D. Rooseveltnél 1937. évi, a revízióra törekvő államokat figyelmeztető, úgynevezett karanténbeszéde mintájára választotta ezt a kifejezést. Másnap az elnök engedélyezte a zárlat felállítását, s felhívta a nagy újságok vezetőit, hogy megakadályozza az elstített tudósítások megjelenését.

KRITIKUS NAPOK

Október 22-én, hétfőn, a válság első kritikus napján az Egyesült Államok haderőit a legmagasabb készségi fokozatba helyezték, a kubai invázió előkészítésére pedig újabb katonákat vezényeltek Floridába. Értesítették Nagy-Britannia, Franciaország, az NSZK és Kanada kormányát, amelyek teljes támogatásukról biztosították Kennedyt.

Aznap késő délután felfedezték a szovjet tengeralattjárókat, amelyek napokon belül elérhették a blokád vonalát. Kennedy elnök televíziós beszédet intézett az országhoz és a világhoz, amelyben bejelentette, hogy nukleáris csapás készülődik a nyugati világ ellen, s a karantén vonalánál minden hajót visszafordítanak, amelyen fegyvert találnak. Felszólította Hruscsovot, hagyjon fel a világbékét és az országaikat veszélyeztető titkos és meggondolatlan akciókkal. Támadás esetén nukleáris ellencsapással fenyegetőzött.

Október 23-án 14 órakor kiadták a parancsot a blokádra, amelynek vonalára a második világháború óta a legnagyobb hajóhad vonult fel: cirkálók, repülőgép-hordozók, rombolók, tengeralattjárók, vadászgépek, cirkálórakétákkal felszerelt fregattok. Kubát 200 hadihajó vette zárlat alá. A szovjet tengeralattjárók elhárítását az Essex repülőgép-hordozó irányította, amelyet a Blandy romboló segített. Hruscsov kijelentette, hogy nem fogadja el Kuba blokádját, de biztosította az Egyesült Államokat, hogy a kubai kilövőállásba helyezett rakéták csak a védelmet szolgálják. Az Amerikai Államok Szervezetének (OAS) értekezlete Kuba ellen szavazott és jóváhagyta a zárlatot.

Október 24-én megkezdődött a Kennedy által „karanténnak” nevezett ten-

geri blokád, ám az amerikai hadihajók az elnök parancsa nélkül nem tüzelhettek. Mindezt az eskaláció elkerülésére rendelték el, ha a szovjet hajók megsérelnék a záróövezetet áttörni. De valamennyi szovjet hajó irányt változtatott, miután szűkítették a blokád rádiuszát, hogy időt adjanak nekik. A szovjet kormány álláspontjában azonban még nem érződött változás.

Az Essex megérkezett a célkörzetbe, s megkezdte a tengeralattjárók felderítését. Moszkva pedig parancsot adott a szovjet tengeralattjáróknak: irány Kuba, áttörés mindenáron, fenyegetés esetén tüzelés! Hruscsov a Moszkvába látogató amerikai William Nox üzletemberrel üzent: nem vesz tudomást a karanténról, és nem vonja ki a rakétákat Kubából. „*Ha az Egyesült Államok háborút akar, mi elszabadítjuk a poklot*” – üzenté Kennedynak.

A Szovjetunióból 30 kereskedelmi hajó indult Kuba felé, közülük négy rakétákat szállított. McNamara azt tanácsolta Kennedynak, fogják el a Kimovszk és a Gagarin teherszállító hajókat, amelyek két óra múlva érik el a blokád vonalát. De közben baljós hírek érkeztek: minden szovjet teherszállító közelében tartózkodik egy tengeralattjáró, amelyek bemérték az Essexet is. Sumkov a parancs szerint minden támadásra nukleáris torpedóval válaszolt volna. Az amerikaiak semmit sem sejtettek a 20 kilotonnás töltetekről. McNamara azt javasolta, hogy a nemzetközi megállapodás értelmében három gyakorlógránáttal szólítsák fel a tengeralattjárókat a felmerülésre. Kennedy nem akart támadni, nem ő akarta leadni az első lövést.

10 óra 25 perckor a szovjet szállítóhajók megálltak. Hruscsov szerint azért, mert már valamennyi szovjet rakéta Kubában van, többre nincs szükségük. Az amerikai haditengerészet négy szovjet tengeralattjáróról tudott, amelyek után víz alatti lehallgatókészülékekkel is kutattak. Amikor a szovjet tengeralattjárók periszkópmagasságra emelkedtek, mindenütt szonár- és radarjeleket érzékeltek, ezért ismét gyorsan lemerültek.

Október 25-én New Yorkban összeült az ENSZ Biztonsági Tanácsa, amelyben diplomáciai ütésváltás zajlott Valentyin Zorin szovjet és Adlai Stevenson amerikai ENSZ-nagykövet között. Zorin nem tudott a rakétatelepítésről, ezért őszintén tagadta azok létezését. Az amerikai delegáció erre bemutatta a világ közvéleményének a kubai szovjet rakétaállá-

Gromiko szovjet külügyminiszter Kennedy amerikai elnöknel, 1961. október 18.

sokról készült hírszerzési fényképeket. Ezen a napon tucatnyi szovjet szállítóhajót fordítottak vissza, de néhány még a záróvonal felé tartott. Október 26-án a blokád ellenére folytatódott a rakéták felállítása Kubában. Az ExCom katonai ellenlépéseket fontolgatott. A keményvonalasok légi csapásokat és szükség esetén inváziót sürgettek.

TITKOS DIPLOMÁCIAI ALKU

A háttérben ugyanakkor beindult a titkos diplomácia. Alexander Formin szovjet diplomata John Scalinak, az amerikai ABC tévétársaság tudósítójának hárompontos szovjet javaslatot adott át: 1. A Szovjetunió leszereli kubai rakétatámaszpontjait, s ENSZ-felügyelet alatt elszállítja rakétáit. 2. Castro garantálja, hogy a jövőben nem telepítenek Kubába támadóegységeket. 3. Az Egyesült Államok lemond a Kuba elleni invázióról. Mivel az amerikaiak elfogadhatónak találták a szovjet javaslatokat, néhány órával később Kennedy kézhez kapta Hruscsov levelét, aki felajánlotta a szovjet rakéták kivonását Kubából, ha az amerikaiak leszerelik rakétáikat Törökországban. Kennedy pozitívan reagált a javaslatra.

Október 27-én az egyesült államokbeli Cape Canaveralon kipróbálták az új Titan-II. interkontinentális rakétát, amiről még az ExComot sem értesítették. Az egyik amerikai romboló három gyakorlógránát nemzetközi jeladásával felmerülésre kényszerítette az egyik szovjet tengeralattjárót. Vaszilij Alekszandrovics Arhipov, a hajó három tisztségének egyike Moszkva közvetlen parancsa nélkül megtagadta a nukleáris torpedó kilövését.

Ugyanezen a napon a szovjetek Kuba felett légvédelmi rakétával lelőttek egy U-2-es amerikai felderítő repülőgépet, amelynek pilótája, Rudolph Anderson őrnagy életét veszítette. A válság kezdett kontrollálhatatlanná válni. Kennedy nem tudta, hogy Hruscsov nem adott parancsot a gép lelövésére. A szovjet főtitkár valójában egyetlen gép lelövését sem engedélyezte. Ő is érezte a veszélyt, s ő sem akart elsőként löni, mert ezzel elveszítette volna az esemény politikai irányítását. Az ExCom ellenséges szándéknak te-

kintette az U-2 lelövését, ezért légi csapatot és inváziót javasolt. Kennedy azonban nem engedett, s kimondta: ha még egy gépet lelőnek, bombázni fogja a kubai rakétabázisokat. Egyúttal értesítette a Szovjetuniót, hogy hajlandó a Törökországban felállított amerikai Jupiter-rakéták kivonására, amit Hruscsov második levelében is sürgetett. Ezt az ExCom legtöbb tagja előtt is titokban tartotta, mivel azok többsége háborút sürgetett. Kennedy döntésének hátterében Robert Kennedy és Dobrynin amerikai szovjet nagykövet titkos megbeszélése állt.

Október 28-án, vasárnap reggel a CIA jelentette, hogy Kubában 24 közephatósugarú rakétát élesítettek és az Egyesült Államok irányába fordítottak. Három órával később azonban a moszkvai rádióban Hruscsov bejelentette a kubai rakéták leszerelését. A két nagyhatalom megállapodott, hogy a Szovjetunió hazaszállítja rakétáit Kubából, az Egyesült Államok pedig lemond a kubai invázióról, s kivonja rakétáit Törökországból és Olaszországból. A török-

országi rakéták leszerelésére valamivel később a nyilvánosság kizárásával került sor, hogy az Egyesült Államok ne veszítse el hitelét NATO-szövetségesei előtt, s a közvélemény szemében győztesként kerüljön ki a válságból. Ettől eltekintve az 1962. évi események végül is az Egyesült Államok taktikai győzelmét hozták.

A Szovjetunió kubai atomrakétáinak kivonása után ismét stratégiai hátrányba került az Egyesült Államokkal szemben. A hozzávetőleges nukleáris stratégiai egyensúly helyreállítására a Szovjetunió fokozta fegyverkezését, ami visszavetette a lakosság életszínvonalát, és a vezetést a költséges agrárprogram feladására kényszerítette. Ugyanakkor a válság a fegyverkezési ellenőrzés első tárgyalásaihoz vezetett. 1963. augusztus 5-én Moszkvában aláírták a légkörben, a világűrben és a víz alatt végzett nukleáris fegyverkísérletek tilalmáról szóló szerződést. A SALT-megállapodás pedig kilátásba helyezte az interkontinentális rakéták számának korlátozását.

A válságot követően enyhülés következett be a két szuperhatalom kapcsolatában, s megkísérelték kiiktatni a közvetlen konfrontációt a helyi háborúkban (Vietnám, Afganisztán) is. A békét veszélyeztető félreértések és közvetlen konfrontációk elkerülése érdekében javították információcseréjüket. 1963-ban létrehozták a Fehér Ház és a Kreml közvetlen telexkapcsolatát, az úgynevezett „forródrótot”. Így válsághelyzetekben azonnal közvetlen tárgyalások indulhattak, amelyekkel megelőzhetők valamely nemzetközi konfliktus eszközlőjét.

A forródrót először 1967. június 5-én lépett működésbe, az Izrael és az arab államok (Egyiptom, Jordánia és Szíria) közötti hatnapos háború idején, majd a hidegháború számos nemzetközi konfliktusában használták. A későbbiekben az Egyesült Államok tovább növelte embargóját Kuba ellen, amely így még szorosabban kötődött a Szovjetunióhoz. ♦